

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Danske Samlinger

for

Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie.

Udgivne af

Chr. Bruun,

Bibliothekar ved det store kongelige
Bibliothek.

O. Nielsen,

Dr. phil., Arkivar ved Kjøbenhavns
Raadstue-Arkiv.

og

S. Birket Smith,

Universitetsarkivar, Assistent ved Universitetsbibliotheket.

Anden Række. Femte Bind.

Kjøbenhavn 1876—77.

Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn).

Trykt hos J. Jørgensen & Co.

Om Borreby og dets Ejere.

En Beretning fra det forrige Aarhundrede.

Meddelt af Henry Petersen.

Følgende Beretning om Herregaarden Borreby ved Skjelskør og dens Ejere i Slutningen af det 17de Aarhundrede, paa hvilken Meddelelsen blev opmærksom ved en antikvarisk Udflugt til Borreby i December 1875, er uden at være citeret benyttet i enkelte Uddrag af Tyge Becker i hans Text til Borreby i „Danske Herregaarde.“ Det er dog næppe uden Interesse, at den aftrykkes helt. Borrebys nuværende Ejer, Lieutenant C. Castenschiold, R. D., har velvillig overladt Beretningen til Afbenyttelse i dette Øjemed. Dens Forfatter findes ikke navngiven; efter Udskriften er Manuskriptet en Afskrift af Originalen, som fandtes i Sorøs i Begyndelsen af Aarhundredet afbrændte Amtsarkiv.

Herregaarden eller Hoved Gaarden var kaldet i forrige Tider Born¹⁾, derhos laae en Bonde Bye, som bestoed af 6 Gaarde og nogle Huuse, kaldet Bornebye, vel propter Euphoniæ Borrebye. Da Canceled Johan Friis fick den af Christiano Tertio og byggede Gaarden saa anseelig, loed han Byen gandske bryde af, indlucke Markerne, indhegne Enghaven, alt med Steen Gierder, og satte Borrebye i saadan stand, at den blev icke alleeneste en med de anseeligste i Bygningen, Men og med de største og beste Avls Gaarde i Landet, at det siden altid er holdet for, at den stoed i paralel med Antvorschou i Slagelse Herred og

¹⁾ „Born“ smtrk af „Borren“. — Gaarden skal tidligere have ligget paa Glohøj-Banken ikke langt syd for dens nuværende Plads.

Giorsløv i Stevns Herred, baade i Henseende til Udsædens stoerhed og Bonitatem Glebæ, som den 3de Navnkundigste i forrige Seculo. I henseende til Bygningen, da er ald den gamle Bygning, Borregaard og Ladegaard, trofast gammel Grund-Muur, alt med stoere huggen steene til Fundament, blandt hvilke der ere nogle af en anseelig Længde og Størrelse.¹⁾ — Det stoere Huus for sig selv med Steen sætte Graver omkring, hvor Stædets Herskab altiid residerer, er efter Bygnings-Regler paa de Tiider, et Mæsterstykke; der er paa den Væstre Siide deraf 3de Runddeeler, og tilforn var, i ethvert af dem, et Cabinet for sig selv, af hvilke det middelste var et Archiv, kaldet Breve Kammeret, der udi stoed 3de stoere Jern Kister, enhver af dem 3de allen lange og derover, 5 à 6 Quarteer breed og ligesaa høy; i min Ungdom de tvende mesten fulde af Brevskaber, baade particularia og i Riigets Affairer, endog Christiani Quarti egenhændig skreven Ordre til Rigs Admiralen Claus Daae udi Søeslaget med de Hamburger, hvorledes Ordrene til Bataille skulle være med Skibene, hvilke der skulle attackere, og hvilke der skulle undsætte. Et Brev om Printzen, som skulle gaae til Holland med et Skib, samt at Kongen havde flyet ham 1000 rd. in specie med sig; Et om en Cuirasse, som Kongen havde leveret en Officeer Penge til, og var icke forskaffet. Disse har jeg havt i Hænderne der og læst i mine uforstandige Barne Aar i Valdemar Daaes Tid, men havde ingen Eftertanke eller Forstand uden som et Barn. Men derefter, da Nøglen altiid sad i Breve Kammeret, og der var intet andet derinde, toeg enhver deraf til at svøbe udi, og bruge som Maculatur, og tilsidst lod Ridefogden Peter Rosenmejer Kisterne slaae i stykker, og forbruge Jernet af dem, som var saa tykt som Stang Jern, at endog nogle sagde, han loed dermed, eller deraf gjøre Heste Beslag; og

¹⁾ Det hedder, at Johan Friis til Opførelse af Borreby benyttede Materialerne fra Vor Frue Kloster i Skjelskør, der blev skænket ham af Kongen. Vidnesbyrd herom foreligger i, at Trinene i Hovedbygningens Vindeltrappe ere lagte af sønderhugne Ligstene fra den katolske Tid, af hvilke nogle vende Dele af Indskriften opad, som dog er meget udslidt.

saavidt jeg kan slutte, var disse fornævnte Kister sadt derind, førend Muren var opført, thi Døren var kun en liden lav Dør, icke uden en allen breed. Udi det samme Breve Kammer hængte en Klocke oppe under Hvælvingen, ungefæhr en 7 à 8 tomer i diameter, kan icke viides til hvad Bruug; men efter tradition skal Christian Friis i sin Døds Sygdom¹⁾ have sagt til sin Frue Mette Hardenberg, at naar hun hørte Klocken slaae i Breve Kammeret, maatte hun være bereed til at følge ham ved Døden; hvad skeer faa Aar derefter, da Fruen sad i Stuen udenfor og spillede Kort med nogle andre Fruer eller Jomfruer, slaaer Klocken i Breve Kammeret; derpaa hun lægger Kortet og siger: nu er det min Død — og i det samme sprang hendes Næse op at bløde saa vehement, at det fuusede ud baade paa Bord, Benck og Gulvet, som var rode Astrag [?], og det blev hendes Død²⁾; og Blodet, til en Afmindelse kjendtes enda den Tid Ove Rammel bekom Borreby, hvilket jeg selv har seet i min Ungdom, da formeldte Passage blev fortalt saaledes med denne Relation, at hvor tit det var toet, kunde det dog aldrig ret toes af.

I Borregaarden var og, lige over for det store Huus en Længde, tvende Loft høy, der ovenpaa en stor lang Sal med 12 Bjelcker, paa hvilke Baculus prognosticalis eller Primstaven paa hver Bjelcke efter sin Maaned var udskaaren i Bildthugger Verck, Grunden Cinobær rød, og alle Tegn eller Billeder stærck forgyldt, men som den Længde var ganske forfalden, lod Ove Rammel den bryde af, dog den ene Side af Muren bestaaer til at indelucke Gaarden. I Enden af denne Længde, næst ved Kirken, var og et høyt Taarn aatte kantet, med et anseeligt kobbertakt Spiir paa. Da Waldemar og Christian Daae efter deres Faders Død³⁾ kunne icke blive enige om hvo der skulle have Borrebye, eller beholde den, deede de den, Marckerne og Bønderne ad, saa

¹⁾ Christian Friis † d. 29. Juni 1616 (Marmora Danica).

²⁾ Fru Mette Hardenberg † d. 15. Juni 1617 (Marmora Danica).

³⁾ Det var ikke ved deres Faders Claus Daas Død 1641, men ved Broderen Jørgens Død 1652, at Borreby tilfaldt Valdemar og Christian Daa, henholdsvis til Bunderup og til Ravnstrup.

at hver vidste derudi hvad sit var. Bygningen deelede de saa, at den, som fick det stoere Huus, skulle icke have videre af Bygningen, men bygge sig selv en Ladegaard til sin Avl, og den anden besidde ald den øvrige baade Ladegaard og Borregaard, hvorpaa Waldemar Daae, den ældste, toeg det stoere Huus og byggede sig en Ladegaard paa den anden Siide af Gaarden, muuret mellem Stolperne; men da Waldemar Daae var bleven forarmet, og Justice Raad Poul Nielsen Rosenpalm, Fader til Admiral Rosenpalm, byggede Brorup i St. Michels Sogn i Slagelse af en Bondebye til en Herregaard, købte han denne Lade Lønge af Waldemar Daae og forflyttede den til Brorup. — Christian Daae fick da den anden Bygning paa Borregaarden med Ladegaarden, men som Taarnet med Spiiret var deriblandt, fortrød siden Waldemar Daae derpaa, at Christian havde den Anseelse med Taarn og Spiir, som ikke var paa det større Huus, hvorfor, der Christian Daae var engang nogle Uger borte i Fyen eller Jylland, lader Waldemar Daae ved Folck og sine Bønder nedtage Spiiret og afbryde Taarnet til Grunden, og det blev derved.

Waldemar Daae var ellers kun af liden Natuur, men meget storhjertet, blev formedelst sin Alchymie, da han laborerede derpaa i mange Aar, saa forarmet, at han levede paa det sidste med sine 3de Pige Børn Ide, Johanne og Ingeborg Dorthe ret kummerlig paa Borreby, at han i min Tid om Vinteren laae ved Sængen hele Uger, icke af Sygdom, men af Mangel paa at faae Ildebrand bragt til Gaarden, og blot for at holde sine Chymiske Flasker i tempereret Varme. Een Tiid, da hand nu meente sig paa det nærmeste at blive en Adeptus efter de rette Signa, hand syntes at have observeret dertil, og hand med stoer Glæde besaae sit Glas, og vendte det i Hænderne, faldt det fra ham paa Gulvet, og sloeges i stycker, og hand mistede derved sit stoere Haab, samlede dog sin Materie i et frisk Glas igjen, og begyndte sit Arbejde paa nye, hvilket altid blev forjæves. Der sagdes om ham, at hand ved den Chymiske Daarlighed fordistilerede 3de Herregaarde bort. Da Ove Rammel havde ladet sig gjøre Indførsel i Gaarden for en Gjæld, han købte sig til af en Adelsmand i Holstein, bød

han Waldemar Daae til, at maatte blive hos ham paa Borrebye, som en Ven og Broder sin Livs Tiid; men hand var endnu saa storthjertet, at hand vilde icke, men gick til fods fra Borrebye med en Kjep i Haanden og sit Alchymiske Glas i Barmen til Smedstrup, og leyede sig der et Hus for 10 mk., hvilket han boede udi den Sommer, flyttede sig siden over til Jylland, hvor sagdes, at hand døde i Viborg¹⁾. — Waldemar Daaes Børn vare Gregers Daae, en renommeret kjønn og mandhaftig General eller Krigsmand i Jylland; den ældste Datter Ide Daae skal for et Aar siden være død i Jylland, og var da 80 Aar gammel, og ingen Tiid gift; hun drack aldrig noget Øll eller Viin, men enten sød Melck, eller Vand, naar hun icke kunne faae Melck. Anno 1714 var hun endnu herover i Sjælland, og besøgte nogle sine gamle Bekjendte. Johanne Daae fick Johan Trellund, fød i Kallundborg, en hurtig Karl, hvis Søn var Capitaine Trellund, som endnu lever, og har Laurence, Frue Anne Lisbeth Winds Datter, som boede paa Gjerdrup. Den 3die Ingeborg Dorthe Daae blev vel gift med en Winterfeldt i Fyen, og er død for 4re Aar siden.²⁾ Ellers er det Notabelt og en vis Beretning, at

1) Valdemar Daa døde 1691, 75 Aar gl., og begravedes i Viborg Domkirke (Danske Atlas IV. 620).

2) Efter Klevenfeldts Stamtavler i Gehejmearkivet havde Valdemar Daa i sit Ægteskab med Else Kruse, † 40 Aar gl. 1667 (Danske Atl. VI. 270), Datter af Jørgen Kr. til Ryomgaard og Beate Bylov, 12 Børn, nemlig:

Claus — Jørgen — Jørgen Jochum (død liden) — Gregers (død for Gadebusch 1712, Generalmajor i Rytteriet, g. m. Johanne Rüse Friherreinde til Ryssensten) — Christian — Ingeborg (død liden) — Beate — Else Sophie (død ung) — Ide Dorthe — Ingeborg — Johanne Cathrine (skikede sig ilde) — Lisbeth Dorthe.

Klevenfeldt har intet optegnet om disse Børns senere Skæbne, uden hvad der her er anført; af de 4 Sønner var Gregers Daa den længst levende, og med ham uddøde Daa'ernes Slægt. — Hvad der ovenfor er anført om de 3 af Døtrenes Skæbne, hvis Navne ikke ret stemme overens med dem, Klevenfeldt har optegnet, maa henstaa til fremtidig Piøvelse. Fru Anne Lisbeth Wind til Gjerdrup, hvis Datter siges gift med en Søn af Johanne Daa og Johan Trellund, var efter Windernes Stamtavle i Gehejmearkivet 1690 bleven gift med Magister Diderich Grubbe, Præst til Kvislemark, som han selv kjøbte til Gjerdrup til en Hovedgaard, og døde 1728. Om Datteren Laurence er intet anført.

Ove Rammel levede kun en kort Tid paa Borreby; thi da han var undertiden eene paa Gaarden, med sin daværende Laquai Peter Rosenmejer, og rejste til og fra ofte for at se efter Reparationen og Haandværksfolkene, som hand da en Dag sad der eene ved et Bord, og havde ladet sig give Mad ind, og spisede, kom en stor sort Hund ind ad Døren, gaaer hen til Bordet og staar ret og seer paa ham. Ove Rammel muelig blev altereert, og syntes Hundens Øjne at være stoere som Bricker og funklende; endelig gaaer saa Hunden fra ham, og ind udi formeldte Breve Kammer. I det samme kom Laquaaien; Ove Rammel bad ham strax gaae ind i Breve Kammeret og gjenne den Hund ud, som der gick ind, men Peter Rosenmajer saae eller fandt ingen Hund der. Vist er det, Ove Rammel døde kort Tiid derefter¹⁾; enten det var af Alteration eller fatidicum quid vel Canis fatifer, blev der raisonneret om paa den Tiid. Waldemar Daae var ellers den, som for Alvor lagde Haand paa Skoven til Borreby, og var aarsag til, at det beste blev borte deraf, da der udi Gedehaven og Eege Skoven var Capital Eegeskov foruden ellers overalt paa Stiesnæs; thi han lod bygge derved et Orlog Skib paa 3de Fordeck, hvilket da det var færdigt, og han tænkte at faae vel solgt og betalt af Kong Frederik den 3die, og Kongen derfor sendte Admiralen herud til at besee det, [havde Waldemar Daae et Par skjønne sorte Hæste paa sin Stald, som Daae icke vilde forstaae, hvad betydede [sic!], købte mayestæten icke heller Skibet; thi Admiralen refererede, at Skibsbyggerne havde forseet sig, at det kunne icke sejle Godt, men huggede foran, og dermed blev det til ingen fordeel for Daae, men siden spoleret og til ingen Nytte.

Johannes Friis lod ellers demme først for Stranden, og gjorde dertil den jorde Broe over til Stiesnæs og fick der-

Hvad angaar Ingeborg Dorthes Giftermaal med en Winterfeldt i Fyn, da var Stiftamtmand over Fyn Otto Helmuth v. Winterfeldt, † 1694, g. m. Helene Johanne Ulfsparre, og Capitain Georg v. Winterfeldt, der 1694 ægtede Anna Dorthea Sehested fra Lykkesholm i Fyn († 1707), de første af denne Slægt, der kom til Danmark. Ingeborg Dorthe Daa kunde da maaske snarest antages at have været sidstævntes første Hustru.

¹⁾ Ove Rammel † 1685.

ved den skjønneste Sjø, som endnu er til Borrebye, hvilken Bro Admiral Claus Daae, da han eyede Borrebye, lod Axel Arenfeldt paa Basnæs, da han byggede det stoere Huus sammesteds, gjøre der lige saadanne 3de ohngefæhr, og Niels Trolle ligemaade de trende paa Trolleholm (nu Holsteinborg) med Spiire paa.

Paa Borrebye lod og Johan Friis bygge en liden Kirke eller Capell med Stoele, Altar, Prædicke Stoel og behørige Ornamente, og lod den indvie, som og er istand endnu, hvorefter og Axel Arenfeldt lod indrette og indvie den Kirke paa Basnæs, saasom han æmulerede altiid med Borrebye, at icke nogen Herlighed skulle fattes ved Basnæs af de, som var ved Borrebye; alleene med Søen, han vilde haft ligeledes indtagen af Stranden, og derfor lod gjør Dæmning ligeoverfra Basnæs til Sævede, gick det icke an.

Den Antiquitet er paa Borrebye sc: en Original af Cancellen Johan Friis Contrafei¹⁾, som byggede og indrettede Gaarden, item denne Inscription udhuggen i en Steen paa det stoere Huus ud til Gaarden:

Qui tenet a priscis majoribus Hesselager, idem
et Borrebye construxerat ille Johan Friis.

Det er og en tradition, at Johan Friis skal have sagt, at han havde bygget Hesselager i Fyen som en Ungkarl, Hagedsted (ved Holbeck i Tydse Herred) som en Mand, men Borrebye den skjønneste som en gammel Mand²⁾; thi han eyede alle de 2de Gaarde.

End er og i Maglebye, Borrebye Sogne Kirke, en stoer Kalck og Disk af Kaaber, stærk forgyldt med denne Inscription paa:

Hunc calicem fieri Johan Friis jussu auro;
Mox: „ne sis cupidus præda, „inquit,“ cupreus esto!“
1540 Johan Friis til Hesselager³⁾

¹⁾ Dette Contrafei findes ikke længer paa Gaarden.

²⁾ Denne Tradition er imødegaaet af T. Becker i „Danske Herregaarde“.

³⁾ Denne Kalk, der ifølge Danske Atlas var skjænket til det kgl. danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, er fra dette kommen til Museet for de nordiske Oldsager, hvor den nu opbevarer. Nr. DCXII. Den er af anselig Størrelse 8 $\frac{1}{3}$ 'h. og 4 $\frac{3}{4}$ ' vid over Ran-

Klocken er med de største her i Herredet, og efter ald rimelighed en med de første; given til det hellige Brug strax efter Reformationen.

den. Indskriften staar paa Foden. Den er korrekte saaledes:

HVNC CALICEM FIERI IOHAN FRIIS IVSSERAT AVRO

MOX NE SIS CVPIDIS PREDA INQVIT CVPERVS ESTO.

Den afbrydes ved Friis'ernes Vaaben, hvorved Aarstallet 1540 og

paa et bugtet Baand Indskriften: IAHAN FRIIS TIIL HESLAGGER.

Diskene, der ogsaa er i Museet, er kobberforyldt som Kalken og samtidig med denne.
